

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΡΑΪΔΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΕΛΑΔΩΝ *

ΝΕΡΑΪΔΕΣ

Τὸ ἀρχαῖον γενικὸν ὄνομα τῶν Νυμφῶν ἀντικατέστησεν ὁ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὸς λαὸς δι' ἄλλου ἐπίσης ἀρχαίου, μερικωτέρου δέ, τοῦ τῶν πελαγίων Νυμφῶν καὶ οὕτω τὰ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ζωηρότερον διατηρούμενα λείψανα ταῦτα ἀρχαιοτάτων θρησκευτικῶν παραστάσεων, δὲν ἔχουσιν ἄλλο ὄνομα, εἰμὴ τὸ τῶν *Νηρηίδων*, ἐκφερόμενον κατὰ ποικίλους ἰδιωματικούς τύπους· διότι ἄλλα τινὰ ὀνόματα αὐτῶν φέρονται μὲν παραλλήλως πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἀντικαθιστῶσιν αὐτό, εἶναι δέ ὑποκορισμοὶ ἢ εὐφημητικαὶ ἐπικλήσεις ἢ κοινὰ περιληπτικὰ ὀνόματα πολλῶν γενῶν δαιμονίων.

Ὁ κοινότερος τύπος εἶναι *Νεραΐδα*, πλῆθ. *Νεραΐδες*¹ ἢ κατὰ τὴν φθογγολογίαν τῶν βορείων ἰδιωμάτων *Νηραΐδα*, πλῆθ. *Νηραΐδεις*², καὶ κατὰ μετάθεσιν τοῦ ἡμιφθόγγου ἰ εἰς τὴν ἐπομένην συλλαβὴν *Νεράδια*³. Μετὰ τοῦ συνηθεστάτου δὲ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπίσης δι' ἀγνώστου προθετικῆς α⁴ ἐσηματίσθη ὁ τύπος *Ἄνεραΐδα*, *Ἄνεραΐδες*⁵. Καὶ κατ' ἀφομοίωσιν

(*) Ἀπόσπασμα τοῦ ἀνεκδότου μέρους τῶν σημειώσεων εἰς τὴν συλλογὴν τῶν Παραδόσεων τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου. Ἐδημοσιεύθη εἰς Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον Ε' (1918), σ. 17-32.

1. Πολλαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Βλ. καὶ Σπ. Βυζαντίου, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς ἐν λ. Β. Schmidt, *Volksl. d. Neugr.*, σ. 98. Ἐν Πελοποννήσῳ, Λεχαινὰ Ἥλιδος: Ἐφημ. τῶν Φιλομ., 1857, τ. Ε', σ. 156. Γορτυνία: Παπαζαφειροπούλου, *Περὶ συναγωγῆς*, σ. 467. Βούρβουρα Κυνουρίας: Λαογραφία Δ' 464. — Κρήτη: Ἐρωτόκριτος Β' 192. Στ. Ξανθοῦδίδου, Ἐρωτόκριτος, σ. 624. — Ἀμοργός: Γάσπαρη, Ἡ νῆσος Ἀμοργός, σ. 74. — Λέρος: Οἰκονομοπούλου, *Λεριακά*, σ. 97. — Τραπεζοῦς: Σ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, σ. κγ'. — Ἐκ τοῦ τύπου τούτου καὶ τοπωνυμικά, οἷον *Νεραΐδα* (ἐν Σίφῳ: Ἐθνικὴ ἀγωγή, 1900, σ. 156), *Νεραϊδόραχη* (Σουδενὰ Καλαβρύτων), *Νεραϊδόλιμνη* (Θουρία Μεσσηνίας), *Νεραϊδόσπηλος* (Κρήτη) κλπ. καὶ σύνθετα, οἷον *Νεραϊδονέματα* (Βυζαντίου, Λεξικ. ἐν λ. Σπ. Μηλιαράκη ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. Πανεπιστημίου Δ' 297).

2. Ὁ *Abbot* (*Macedonian Folklore*, σ. 242) ἀνακριβῶς σημειώνει ὡς ἐπιχωριάζοντα ἐν Μακεδονίᾳ τὸν τύπον *Νεραΐδες*. Πρβλ. καὶ Λαογρ. ΣΤ' 513. Ὁμοίως ἀνακριβὲς εἶναι ὅτι καὶ ἐν Λέσβῳ φέρεται ὁ τύπος οὗτος, ὡς ἀναφέρει Λέσβιός τις ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἐφημ. Φιλομ., 1857, τ. Ε', σ. 52.

3. Καλαμάτα: ΑΛ.

4. *Mullach*, *Grammatik der griech. Vulgarsprache*, Berlin 1856, σ. 143. *K. Foy*, *Lautsystem der griech. Vulgarsprache*, Leipzig 1879, σ. 110-1. *A. Thumb*, *Handbuch d. neugr. Volkssprache*, Strassburg 1910, σ. 11.

5. *Ross*, *Inselreisen*, τ. III, σ. 181. Ζάκυνθος: Schmidt, *V.N.*, σ. 99. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, σ. 67. — Κεφαλληνία: Schmidt, αὐτ. — Σύρος, Νάξος: ΑΛ. — Σίκινος: Ζ.

τοῦ φωνήεντος τῆς πρώτης συλλαβῆς πρὸς τὸ τῆς δευτέρας οἱ τύποι *Ναράιδα*⁶, *Ναραϊδῆ*⁷, *Ἀναράιδα*, *Ἀναράιδες*⁸ καὶ ὁ παλαιότερος πεντασύλλαβος *Ἀναραϊδα*⁹, ὃν σήμερον ἔχει ἡ τσακωνικὴ διάλεκτος (*Ἀναραϊδε*)¹⁰. Ἐκ τῆς ἀπλοποιήσεως δὲ τῆς διφθόγγου *αι* εἰς τὸν ἀπλοῦν φθόγγον *α* διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ ἡμιφθόγγου *ι*, συνήθους εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν (οἶον καϊμένος-καμένος, καϊμός-καμός, γάιδαρος-γάδαρος, ἀηδόνι-ἀδόνη, αἰτός-ατός, κλπ.) ἐσχηματίσθησαν οἱ τύποι *Νεράδα*, πληθ. -δες¹¹, *Ἀνεράδα* -δες¹², *Ἀνεράδα* -δες¹³. Τὸ καρπαθιακὸν ἰδίωμα, διὰ τὴν οἰκείαν αὐτῷ ἔκπτωσιν τοῦ *δ* ἐν τῇ

Γαβαλᾶ, Σίκινος, σ. 44.— Κρήτη: Ζωγρ. ἀγών Α' 429. Ξανθοῦδιδου, Ἐρωτοκριτος, σ. 624. — Θράκη, Αἴνος: ΑΛ.— Κρήνη (Τεσεμές): Ζωγρ. ἀγ. Α' 249. — Σύνθετα ἐκ τοῦ τύπου τούτου *νεραϊδόχορτο* (Fiedler 83 [= *usnea articulata*]. Μηλιαράκης, ἔνθ' ἀν., Δ' 342 [*ἀνεραϊδόχορτο* (οὐτω= *usnea bardata*]). Π. Γενναδίου, Λεξ. φυτολ., σ. 117 (Μεσσηνία), *ἀνεραϊδονήματα* (Μηλιαράκης, αὐτ., σ. 279. Γενναδίου, αὐτ., λ. ἐπιθυμον· δεντρομαλλιά).

6. Ἡπειρος: Κ[ρομμύδη], Διατριβὴ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης, 1808, σ. 120. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀκολουθία διατριβῆς, σ. 23.

7. Παρὰ τοῖς ἑλληνοφώνοις τοῦ Ὀφειος ἐν τῷ Παντι: ΚΠ. Σύλλογος ΙΗ', σ. 162.

8. Rouqueville, Voyage dans la Grèce, τ. VI, σ. 151. Th. Kind, Neugriech. Volkslied., 1827, σ. 114. Κατὰ τὸν κ. Γ. Ν. Χατζεϊδουκίτην (Γλωσσολογ. μελέται 1901, σ. 229 καὶ ἐν Ἀθηνῶν, τ. ΚΔ', σ. 27) τὸ ἐν ἀρχῇ *Να* ἀντὶ τοῦ *Νε* ἐγένετο κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν πρόθεσιν ἀνά, ἐισελθοῦσαν οὕτως εἰς τὸ ὄνομα ἀλλ' αὐτῷ δυσκόλως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ μεταβολὴ τοῦ *ε* ἐν τῷ *Ναράιδα*, *Ναραϊδῆ*. Ἄλλως δὲ ἡ ἀεσομοίωσις τοῦ *ε* πρὸς τὸ *α* τῆς ἀκολουθοῦ συλλαβῆς δὲν εἶναι ἀσυνήθης ἐν τῇ γλῶσσῃ (πρβλ. θαραπέυγω, δραπάνι).

9. [Μάρκου Δεφαράνα], Λόγοι διδασκτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν, Ἐνετίησι 1543, φ. 11α, στ. 622. Καὶ ὁ Κοραῆς (Ἄτακτα Β' 258) ἀναφέρει τὸν τετρασύλλαβον τύπον *Νεραΐδες* καὶ τὸν πεντασύλλαβον *Ἀνεραΐδες* ὡς τοὺς συνήθεις σημερινοὺς τύπους· ἀλλὰ σφόδρα ἀμφιβάλλω, ἂν ἀκριβολογῇ, μᾶλλον δὲ πιστεῦω, ὅτι ὡς δύο συλλαβάς ὑπολογίζει τὴν διφθόγγον *αι*, πρὸς διάκρισιν τοῦ τρισυλλάβου τύπου *Νεράδες* τοῦ λήμματος. Ὅμοίως δὲν νομίζω ἀκριβὲς τὸ λῆμμα *Ναραϊδα* ἐν τῷ Νεοελληνικῷ λεξικῷ τοῦ Th. Kind (Leipzig 1841).

10. M. Deffner, Zakonische Grammatik, σ. 25.

11. Γεωργιλᾶ, Θανατικόν, στ. 115 (Wagner, Carm. gr. med. aevi, σ. 36). Ὁ τύπος ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ Διγενῇ τοῦ Ἐσκωριάλ (στ. 1684= Krumbacher, Eine neue Hs. des Digenis, σ. 333. Λαογρ. Γ', σ. 600) καὶ ὑφ'ἀπλωμα σεληνωτὸν μετὰ χρυσᾶς νεράδας ἀλλ' ἀμφίβολος ἡ σημασία του.— *Νεράδες*: Schmidt, V.N., σ. 99. Ἐξ ἴσου πρὸς τὸν τύπον *Νεράιδα* εὐχρηστῆ ἐν Αἴνῳ τῆς Θράκης καὶ ὁ *Νεράδα* (ΑΛ).

12. Ross, Inselreisen, τ. II, σ. 181, B. Schmidt, V.N., σ. 99.— Ἀμοργός: Indogerman. Forschungen, τ. II, σ. 15.— Τήλος: ΑΛ.— Λέρος, Κάλυμνος, Κῶς, Σύμη: K. Dieterich, Sprache d. südl. Sporaden, σ. 46.— Κύπρος: Λουκᾶ, Φιλολογ. ἐπισκέψεις, σ. 8. (Ἀνακριβὼς ὁ Σακελλάριος, Κυπριακά, τ. Γ', 1868, σ. 234· τ. Β', 1891, σ. 448 ἀναφέρει ὡς ἐπιχωριάζοντα ἐν Κύπρῳ ἀντὶ τούτου τὸν τύπον *Ἀναράδες*).

13. Σύμη: ΑΛ.—Κάλυμνος, Ρόδος, Κῶς: Dieterich, ἔνθ' ἀν., σ. 30.46.— Ροχοῦδι Καλαβρίας: Ἀναράδα, πληθ. Ἀναράδε (La Calabria, τ. XII, σ. 44-45).

ἀρχῆ καὶ ἐνίοτε ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων (οἶον ἀερός, αἶκος = ἀδελφός, ἄδικος) ἔχει τὸν τύπον Ἀναράα¹⁴, καὶ σύνθετα ἀναραοπαίρονται¹⁵, ἀναραοπαρμένως¹⁶. ὁ τύπος οὗτος φαίνεται ἐπιχωριάζων καὶ ἐν Καλύμνῳ¹⁷. Εἰς ἄλλα πάλιν ἰδιώματα ὁ ἡμίφωνος φθόγγος τῆς διφθόγγου αἷ ἢ αἶ ἀνεπτύχθη εἰς γ (ὡς εἰς τὰ ρόγδι, βόγδια, νὰ γδῶ κττ. ἀντὶ ροῖδι-ροῖδιον, βοῖδι-βοῖδιον, νὰ ἰδῶ), ἐξ οὗ προέκυψαν οἱ τύποι Ἀναράγδα -ες¹⁸, Ἀνεράγδα -δες¹⁹. Ἡ παρεΐσδυσις τέλος παρασιτικοῦ γ εἰς τὸ τετρασύλλαβον Νεραΐδες²⁰ προεκάλεσεν εἰς τὰ διάφορα ἰδιώματα τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐξῆς τύπων: Νεραγίδες²¹, Νιραγίδες²², Ἀνεραγίδες²³, Ἀνιραγίδες²⁴, Ναραγίδες²⁵, κατ' ἀφαίρεσιν δὲ τῆς ἀρχικῆς συλλαβῆς Ραγίδα -ες²⁶, καὶ κατὰ συνεκδρομὴν ἐκ παρετυμολογίας πρὸς τὸ ἀγερικὸ Ἀγεραγίδα καὶ Γεραγίδα²⁷. Καὶ ὁ ἐν Ἰμβρῳ ἐπιχωριάζων τύπος Ἀβραγίδες²⁸ φαίνεται ἐκ τοῦ Νεραγίδες προελθὼν, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ποντικὸς τύπος Ἀναράγες²⁹ ἐκ τοῦ Ἀναραγίδες κατ' ἀφομοίωσιν. Ἐτερος ποντικὸς τύπος Ἀναράδινες³⁰ ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ Ἀναράδια μετ' ἄλλης καταλήξεως, ἐκ τούτου δὲ κατ' ἀφομοίωσιν προῆλθε τὸ Ἀραράδιανες καὶ κατὰ συγκοπὴν

14. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, σ. 175.

15. Αὐτ., σ. 129.

16. ΑΛ.

17. Τοπωνυμία Νεράα ἐν Καλύμνῳ: Διετησίη, ἐνθ' ἄν., σ. 278.— Ἐν Σόμῃ φέρεται τοπωνυμία Νερά, λίμνη τῆς Νεράς (Ζωγρ. ἀγών, σ. 222).

18. Ραζαζοῦ, σ. 546, ἀρ. 653.— Κρήτη, Ξανθοῦδιδου, Ἐρωτόκριτος, σ. 624 καὶ τὸ ἄρσενικὸν Νεραγδὸς αὐτοῦ (ΑΛ) καὶ Ἰνιραγιάδης ὁ ὑπὸ πνευμάτων πειραζόμενος (Ξανθοῦδιδ., αὐτ.).

19. Νεοελλ. Ἀνάλ. Β', σ. 159.

20. Βλ. Ἀθ. Μπούτουραν ἐν Ἀγωγῇ 1916 Α', σ. 358.

21. Ἰωάν. Καναβούτσης, ἐδ. Lehnert 1890, κεφ. 42. Πολίτου, ΝΕΜ, σ. 95. Schmidt, ἐνθ' ἄν., σ. 99.

22. Λέσβος: Schmidt, ἐνθ' ἄν., σ. 99 (Νηραγίδες). Γεωργακῆς ἐν Ἀμαλθεία (ἐφημερίς Σμύρνης), 21 Ἀπριλ. 1895. Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, σ. 58. Kretschmer, Der lesbische Dialekt, σ. 138.

23. Χίος: Ἀμαντος ἐν Χιακ. Χρονικ. Β' 104.

24. Λέσβος: Kretschmer, ἐνθ' ἄν., σ. 138. Schmidt, ἐνθ' ἄν., σ. 99 (Ἀνεραγίδες).

25. Χίος: Allatii, De quorundam Graecorum opinionibus, Colon. 1645, σ. 158. Ἐσφαλμένως ἀναφέρουσιν ὡς παρ' Ἀλλατίῳ δῆθεν μνημονευομένους ὁ Ducange (Glossar., σ. 983) καὶ ἐκ τούτου πιθανώτατα ὁ Rouqueville (Voyage dans la Grèce, τ. VI, σ. 11) ἀνυπάρκτους τύπους Ναραγίδες καὶ Νοραγίδες (Ducange, σ. 1003).

26. Μάδυτος: ΑΛ.

27. Ἀμαντος, ἐνθ' ἄν., σ. 95 (Καρδάμυλα Χίου). Ὁ τύπος ἐσχηματίσθη ἐκ παρετυμολογίας, κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ κ. Ἀμάντου.

28. Ζωγρ. ἀγών, τ. Β', 1896, σ. 16.

29. Βαλαβάνης ἐν Ἀρχ. νεοτ. ἐλληνικῆς Α' γ', σ. 155.

30. Ἀμισός: Ἐφημ. Φιλομαθ., 1878, τ. ΚΕ', σ. 331.

Ἄραδιανες³¹ ὡς ἐκ τοῦ ἀναράντσα (νεράτζι) ἐγένεν ἐν Οἰνότη ἢ ἀραράντσα³². Ἄλλην κατάληξιν, τὴν συνηθεστάτην ἐν τῇ κοινῇ κατάληξιν πρὸς δήλωσιν τοῦ θηλυκοῦ γένους εἰς -ισσα, προσλαμβάνει τὸ ὄνομα καὶ ἐν Σαράντα Ἐκκλησιαῖς τῆς Θράκης, ὅπου τὸ *Νεραΐσσαι* εἶναι ὅσον καὶ τὸ *Νεραΐδες* ἐν χρήσει³³. Διὰ τῆς προσλήψεως ἐπίσης ἄλλης καταλήξεως -οῦσα (πρβλ. σαρανταποδαροῦσα, βρωμοῦσα κττ.) δύναται ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ὁ ἐν Λέσβῳ φερόμενος τύπος Ἄνιροῦσα³⁴.

Πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἄλλων ὀνομάτων, ὧν παραλλήλως πρὸς τὰνωτέρω γίνεται χρῆσις πρὸς δήλωσιν τῶν Νεραΐδων, δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἄσκοπον νὰ ἐξετασθῇ ἀκριβέστερον πρῶτον μὲν πῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Νηρηΐς* ἐσχηματίσθησαν οἱ σημερινοὶ τύποι, ἂν ὄντως ἐξ αὐτοῦ ἐσχηματίσθησαν καὶ ἔπειτα ἔνεκα τίνος λόγου ἐπικρατήσαν τὸ ὄνομα τῶν Νηρηΐδων, ἀντικατέστησε τὸ γενικὸν ὄνομα τῶν Νυμφῶν.

Τὸ *Νηρηΐδες* κανονικῶς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μόνον εἰς *Νηριῖδες* ἢ δύνατο νὰ μεταβληθῇ, ὅπως, καθὼς διδάσκουσιν αἱ ἀττικαὶ μάλιστα ἐπιγραφαί, τὸ Οἰνηΐς κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐγένεν Οἰνίς, τὸ Αἰγίς Αἰγίς, τὸ Ἐρεχθίς Ἐρεχθίς, τὸ Βρισηΐς Βρισηΐς κτλ. Ὅτι δ' ὄντως ἐλέγετο ποτε καὶ ὁ τύπος *Νηριῖδες*, νομίζω ὅτι, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου ἐπιθέτου Ἄναριδιάρικο³⁵. Ὁ Albert Thumb³⁶ εἶκασεν ὅτι ἐξ ἐπιδράσεως τῆς καταλήξεως τοῦ ὑποκαριστικοῦ ὀνόματος τῶν Νεραΐδων *Κυράδες* προῆλθεν ὁ τύπος *Νεράδες*. Ἰσως δ' ἐκ συμφυρμού τῶν καταλήξεων τῶν ὀνομάτων *Νηριῖδες* καὶ *Κυράδες* ὁ τύπος *Νεραΐδες*. Τὴν γνώμην ταύτην παραδέχεται ἀνεκδοκίως ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις, λέγων³⁷ ὅτι ἀφοῦ ἐκ τοῦ *Νηριῖδες* οὐδὲν ἄλλο ἢ *Νηριῖδες* ἢ δύναμεθα νὰ ἔχωμεν, «ἀνάγκη μετὰ τοῦ Thumb νὰ ὁμολογήσωμεν ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου *κυράδες* ἐκ τῆς μίξεως τῶν ὁποίων ἐγένετο τὸ *Νεραΐδες*».

Ἄλλὰ τοιαύτη σύμφυρσις τῶν φωνηέντων δύο παραγωγικῶν καταλήξεων εἶναι λίαν ἀπίθανος, ὡς καὶ ἄλλοι παρετήρησαν³⁸. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε ἐκ τοῦ *Νηριῖδες* ἦτο δυνατὸς ὁ σχηματισμὸς τοῦ *Νεραΐδες*, οὔτε ἐκ συμφυρμού τῶν καταλήξεων τῶν *Κυράδες* καὶ *Νηριῖδες* ἦτο πιθανόν νὰ προκύψῃ, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν μετὰ πολλῆς πιθανότητος, ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαῖος τύπος *Νηραιῖδες*, ὅστις μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἰωτακισμοῦ ἐν τῇ προφορᾷ τοῦ *η*

31. Ἄμισός καὶ Οἰνότη: ΑΛ.—Οἰνότη: Πολίτου, Παραδόσ., σ. 1322.

32. ΑΛ.

33. Θρακικὴ ἐπετηρίς, 1897, σ. 191.

34. Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, σ. 58: «Ἄνιροῦσα (ἢ) = ἀ' ρεῦμα τῆς θαλάσσης β' Νηρηΐς».

35. Deffner, *Zakon. Grammatik*, σ. 25: Ἄναριδιάρικο τόπος, ὁ τόπος, ὅπου ἐνδαιωνται Νεραΐδες.

36. Ἐν *Indogerman. Forschungen*, τ. II, σ. 82 κέ.

37. Ἐν Ἀθηνᾷ, τ. Δ', σ. 471. Γλωσσολογικαὶ μελέται, σ. 229.

38. Kretschmer, *Der lesbische Dialekt*, σ. 123.

ἐτράπη εἰς *Νεραΐδες* διὰ τὸ ἐπακολουθοῦν ρ (ὡς ἐν τοῖς κηρίον-κερί, ξηρός-ξηρός, μηρός-μερί κττ.). Τὴν ὑπαρξιν τοῦ τύπου τούτου τακμαιρόμεθα καὶ ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος ἐν τισὶ τῶν χειρογράφων, ὧν ἐν τοῦ Θ' αἰῶνος³⁹ καὶ ἐκ τῆς ὁμοίας ἐναλλαγῆς ἐν τῷ ὀνόματι Ἐνδηίς-Ἐνδαῖς, ὡς παρετήρησεν ὁ B. Schmidt⁴⁰.

Εἰς δὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ὀνόματος τῶν Νηρηίδων καὶ τὴν γενικὴν δι' αὐτοῦ ἀντικατάστασιν τοῦ τῶν Νυμφῶν φαίνεται, ὅτι δύο τινὰ συνετέλεσαν. Πρῶτον ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀρξαμένη σύγχυσις καὶ ταύτισις τῶν Νηρηίδων καὶ τῶν Νυμφῶν καὶ ἔπειτα ἢ προσδοθεῖσα εἰς τὸ ὄνομα τῶν Νηρηίδων σημασία ὡς δαιμονίων τῶν ὑδάτων.

Αἱ Νηρηίδες ἐν τῇ τέχνῃ οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἐμφαῖνον ὅτι εἶναι ἐνάλια δαίμονες, εἰμὴ ὅτι ἀπεικονίζονται συνήθως ἐποχοῦμεναι θαλασσίων ἵππων, δελφίνων, κητῶν κττ.⁴¹ Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς δὲν κάμνουσι διάκρισιν τῶν Νυμφῶν ἀπὸ τῶν Νηρηίδων. «Μία Νυμφῶν ἢ Νηρηίδων ἐκ θαλάσσης ἀνεληλυθε» λέγει ὁ Χαρίτων (B' δ' 8). «Νυμφέων τῶν Νηρηίδων» ἐρμηνεύει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἡσιόδου⁴² καὶ ὁ τοῦ Θεοκρίτου: «Νύμφαις ταῖς Νηρηῖσιν ἢ ταῖς Μούσαις»⁴³. Ἐν τῇ ἐπιτομῇ παροιμιῶν τοῦ Ζηνοβίου (521) ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ὑλας ἠρπάγη ὑπὸ τῶν Νηρηίδων, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι ἀποδίδουσι τὴν ἀρπαγὴν εἰς Νύμφας, ἄλλως τε καὶ γενομένην παρὰ πηγῆν. Κατὰ τὸν Ψελλοῦ ὁ ὄντος ἐν ὑδροῖς βίοντος δαίμονος ἐκάλουν οἱ Ἕλληνες Ναϊάδας καὶ Νηρηίδας καὶ Δρυάδας⁴⁴. Λατῖνοι γραμματικοὶ καταλέγουσι μεταξὺ τῶν Νυμφῶν καὶ τὰς Νηρηίδας⁴⁵, ὁ δὲ Σέρβιος⁴⁶ τὴν Νηρηίδα Ὠρειθιαν καλεῖ νύμφην καὶ εἰς λατινικὰς ἐπιγραφὰς συνάπτεται ὁ Nertunus πρὸς Νύμφας⁴⁷. Τὰς δὲ πρὸς τὰς Νηρηίδας πάλιν ταυτιζομένας Ὠκεανίδας ὁ Καλλίμαχος (Γ' 13) καταλέγει εἰς τὸν χορὸν τῶν περὶ τὴν

39. *Νηραΐδες* (*νειραεΐδες*) ἐν κώδικι τοῦ Θ' αἰῶνος τοῦ Μομπελλιέ, ὅπερ ὁ ἐκδότης A. Boucherie (ἐν Notices et extr. des mss., τ. 23, μέρ. β', σ. 335) διορθώνει *Νηρηίδες*. *Νεραΐδας* ἐν περγαμηνῷ Βατικανῷ κώδικι, ἀρ. 2130, φ. 246 παρὰ Bekker, An. gr., σ. 1097. *Νεραΐδα* ἐν τῷ Λουγδουναίῳ κώδ. τοῦ Ψευδοκαλλισθένους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος (B' 41).

40. B. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 99. Ἐνδηίς: Ἀπολλόδωρ. Γ', ιβ' 6. Πλουτ., Θεσ. 10. Ἱστορ. παραλλ. 27, σ. 312. Παυσαν. Β' κθ' 9. Ἐνδαῖς: Πινδάρ., Νέμ. Ε' 21.

41. Αἱ μορφαὶ τοῦ ἐν Ξάνθῳ τῆς Λυκίας εὐρεθέντος μνημείου δηλοῦνται ὡς Νηρηίδες διὰ παραστάσεων θαλασσίων ζώων ἐπὶ τῶν βάσεων τῶν ἀγαλμάτων· αἱ δ' ἐν Ἐπιδαύρῳ εὐρεθεῖσαι ἐπιβαίνουσι κοινῶν ἵππων.

42. Ἐν Λαυρεντιανῷ κώδικι 31,22 τοῦ ΙΔ' αἰῶνος (βλ. Ἡσιόδ., Θεογον., στ. 245, ἐκδ. Σίττλ).

43. Σχολ. Θεοκρίτ. Ε' 12 Dübner (ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος).

44. Μιχ. Ψελλοῦ, Περὶ ἐνεργ. δαιμόνων, σ. 30 Boissonade.

45. βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Roscher, Lex. d. Myth. III 506.

46. Ad. Aen. X 350.

47. CIL. 3, 3662. 12, 4186. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις δὲν ὑπεμφαίνεται σχέσις τῶν Νυμφῶν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὡς ἐπίσης οὐδεμία τοιαύτη σχέσις δηλοῦται ἐν ἀναθηματικῇ εἰς τὰς

Ἄρτεμιν Νυμφῶν, καὶ ὄρφικὸς ὕμνος (ΝΑ' 1) καλεῖ τὰς Νύμφας «θυγατέρας μεγαλήτορος Ὠκεανοῖο». Ἐπικλήσεις δὲ τῶν Νυμφῶν ὡς *πόντιαι, αἰλιαί*⁴⁸, *paripae*⁴⁹ εὐαρμοστοῦσιμᾶλλον εἰς τὰς Νηρηίδας. Ταῦτα ἀρκοῦσι, νομίζομεν, νὰ δεῖξωσιν ὅποσον εὐκόλος ἦτο ἡ ταύτισις τῶν Νυμφῶν καὶ τῶν Νηρηίδων.

Αἱ Νύμφαι ἦσαν θεότητες τοῦ ὕγρου στοιχείου⁵⁰, ὡς ἐκ τούτου δ' εἶναι εὐνόητον ὅτι πρὸς δῆλωσιν αὐτῶν ἐξεκίνησε παρά τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἡ χρῆσις ὀνόματος ἔχοντος ἄμεσον ἀναφορὰν πρὸς τὸ ὕδωρ. Τὸ ὄνομα Νεράϊδα παρετυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ *νερό*, τῆς λέξεως δηλ. ἡ ὁποία τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ.Χ. ἀντικατέστησε τὸ ἀρχαῖον ὕδωρ⁵¹. Ἀληθῶς εἰπεῖν δ' ὁμοῦ παρετυμολογῶν ὁ λαὸς ἔτυχε τοῦ ὄρθου, διότι αἱ Νηρηίδες καὶ τὸ νερόν ἔχουσι τὸ αὐτὸ ἔτυμον. Τὸ ὄνομα Νηρεύς, ἐξ οὗ τὸ πατρωνυμικὸν Νηρηΐς, παράγεται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *ναρός*, ἔχοντος τὴν αὐτὴν ρίζαν καὶ τὸ *νάμα, Ναιιάς*⁵².

Νύμφας στήλη ἐν Μομπελλιέ, ἐν ἣ ὑπάρχει ἀπεικόνισις δελφίνου, καθὼς οὐδ' ἐν ἀναγλύφῳ τινὶ ρωμαϊκῷ, παριστῶντι τρεῖς Νύμφας, ἐποχουμένας δύο ἵπποκάμπων (βλ. Roscher, ἐνθ' ἀν., σ. 542).

48. Σοφοκλ., Φιλοκτ. 1470.

49. Ovid., Met., XIV 556. Nymphae pelagi τούτ. XIII 736).

50. Roscher, ἐνθ' ἀν. III 501 κέ. Götterg. Griech. Myth., σ. 827 κέ.

51. Ἡ λέξις ὑπὸ τὸν τύπον *νηρόν* εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ποσίου ὕδατος ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐν ἑλληνικῇ ἐπιγραφῇ τῆς Νουβίας τοῦ βασιλέως Σιλκά τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ.Χ. (CIG. 5072. Dittenhofberger, Orientis graeci inscript. sel., 1903, ἀρ. 201) καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *νερόν* ἐν παπύρῳ τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνος (Notices et extra. des mss., τ. 18, 2, σ. 127). Περί τῆς λέξεως *νερόν* ἐπραγματεύθησαν οἱ ἐπόμενοι: Du Cange, Gloss. graec., λ. νερόν. Gloss. latin. λ. nero. Mémoires de l' Acad. des inscr. (anc. série), τ. 88. Histoire, σ. 63. Κοραῆ, Πλούταρχ., 1809, τ. Α', σ. μβ'. Ξενοκράτ. καὶ Γαλην. 1814, σ. 178. Lüdemann, Neugriech. Grammat., Lpz. 1826, σ. XVI. Kind, Neugriech. Volkslieder ἐν Iken, Eunomia, Leipzig 1827, τ. III, σ. 113-114. Kind, Beiträge zur bessere Kenntniss des neuen Griechenland, 1831, σ. XII. Κοραῆ, Ἄτακτα, 1832, τ. Δ', σ. 349. Lobeck, Phrynichus, σ. 42. Pashley, Travels in Crete, Lond. 1837, τ. I, σ. 35. Ν.Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, 1871, σ. 81. Preller, Griech. Mythologie, 3η ἐκδ. 1872, τ. I, σ. 545· 4ης ἐκδ., σ. 545. A. Pellegrini, Il dialetto grecocalabro di Bova, Torino 1880, σ. 195. W. Wagner, Das ABC der Liebe, Lpz. 1880, σ. 73. G. Meyer, Ueber die linguistische Stellung des modernen griechisch ἐν Deutsch, Rundschau 1877, X, σ. 480. A. Boltz, Hellenisch, σ. 280 καὶ ἐν Magazin f.d. Literatur des In-u. Auslandes, 1886, σ. 58. K. Krumbacher ἐν Abhandlungen W. Christ dargebracht, München 1881, σελ. 362-363. I. Ν. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶ, 1892 Δ', σ. 466-467. A. Ν. Jannaris ἐν Classical Review, 1894, τ. 8, σ. 100 κέ. A. Thumb, αὐτ., σ. 398 κέ. A. Ν. Jannaris, Historical Greek Grammar, Lond. 1897, § 150c. K. Dieterich, Untersuchungen z. Gesch. d. gr. Sprache, Lpz. 1898, σ. 47. 57. Wochenschr. f. klass. Philologie, 1899, σ. 508. J. Darko ἐν Egyetemes Philologiai Közlöny, 1902, II, σ. 114-116.

52. Curtius, Grundzüge d. Etymolog., 5ης ἐκδ., σ. 319. Fick, Wörterb. d. indogerman. Spr., I, 133.250.

Τὸ δ' ἐπίθετον τοῦτο, σημαῖνον κυρίως τὸ ὑγρὸν, τὸ ρευστικόν⁵³, ἐταυτίσθη μετὰ τοῦ κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ νεαρὸς προελθόντος νηρός, ὅπερ συναπτόμενον συνήθως μετὰ τοῦ ὕδατος, ἐδήλου τὸ ἄριστον ὕδωρ, ἦτοι τὸ πρόσφατον καὶ ψυχρὸν, καὶ ὕστερον εἰς προσηγορικὴν χρῆσιν ἐσήμαινεν αὐτὸ τὸ ὕδωρ.

Τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τῶν Νεραΐδων τὰ γενικώτερα, τὰ ἐν χρήσει δηλονότι πρὸς δήλωσιν πολλῶν γενῶν δαιμονίων, εἶναι τὰ ἐπόμενα.

Ἐξωτικές. Ἐξωτικὰ λέγονται κοινῶς πάντα τὰ δαιμόνια⁵⁴, ἐξωτικὲς δὲ ἡ ξωτικὲς⁵⁵ καὶ κατὰ συγκοπὴν ἰδιωματικῶς ζουθιές, ζουθκιές⁵⁶ αἱ Νεραΐδες. Παρόμοιαι ἐπικλήσεις ἦσαν συνήθεις ἐν Ἑλλάδι τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος· ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης Καναβούτζης, τὰς Ὀρεστιάδας νύμφας «αἱ σήμερον γυναῖκες καλοῦσι τὰς Ἀπ' ὄξω, ἦγουν ὡς κατοικούσας ἔξω εἰς τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς». Ἀκριβῶς δὲ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο ἀντιστοιχεῖ τὸ ἀλβανικὸν *jáštešme-ja* ἢ *perjástesme*, τὸ σημαῖνον τὰ πνεύματα τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων κατὰ τὰς ἀλβανικὰς δοξασίας⁵⁷. Λέγων δ' ἐξωτικὰς δὲν ἐννοεῖ ὁ λαὸς τὰς ἔξω τοῦ χριστιανισμοῦ δυνάμεις, ὡς νομίζει ὁ Β. Schmidt (σ. 91), στηριζόμενος εἰς τὴν χρῆσιν ὑπὸ τῶν παλαιωτέρων χριστιανικῶν συγγραφέων τῶν λέξεων *οἱ ἔξω*, *οἱ ἔξωθεν*, *οἱ ἐκτός* ἀντι τοῦ ἐθνικοῦ, εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ τὰς ἔξω τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις. Αἱ ἐξωτικαὶ ἀνήκουσιν εἰς ἄλλην πλάσιν, διάφορον τῆς ἀνθρωπίνης, αἱ δὲ ἀσθένειαι, ὅσαι δὲν δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς φυσικὴν τινα αἰτίαν, νομίζονται προερχόμεναι ἐξ ἐπιρροίας αὐτῶν καὶ λέγουσι τότε περὶ τοῦ πάσχοντος ὅτι εἶναι ἀπόξω ἢ τῆς ἀποξως⁵⁸. Ἐνέχει δ' ἴσως ἡ ἐπικλήσις αὕτη καὶ ἐννοίαν τινα ἀποτροπῆς, ἔχουσα τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἡ ἀπευχὴ *ζωθία μας* ἢ *ἀποζωθιό μας*⁵⁹.

Σκοπὸν ἀποτροπῆς ἔχει καὶ ἐν Ἀμισῶ τοῦ Πόντου τὸ ὄνομα τῶν Νεραΐδων Ἀπ' ἐμάς καλοί, ἐν χρήσει ὄν πλην τοῦ συνήθους ἐπιχωρίου τύπου τοῦ

53. Φωτ., Λεξ., σ. 286, 8 (= Αἰσχύλ., ἀπ. 347). Ἐτυμ. μ., σ. 597, 45 (= Σοφοκλ., ἀπ. 564). Γουδ., σ. 409, 1. Ὠρίων, Ἐτυμ., σ. 110, 2. Σχολ. Ἰλ. Σ 38.

54. Β. Schmidt, σ. 91. Ζωγράφ. ἀγών Α' 325 (Κάρπαθος). Ἐξωτερικά (:) ἐν Κύθωφ (Ἐφ. Φιλομ., 1861, σ. 1881).

55. *Ξωτικὲς γυναῖκες* ἐν Κεφαλληνίᾳ (Schmidt, αὐτ.).

56. «Ξωτικαὶ αἱ μυθολογούμεναι νυκτεριναὶ νύμφαι» (Ἠπειρος: Κ[ρομμύδη], Ἀκολουθία τῆς διατριβῆς, Βιένν. 1811, σ. 25). «Ξωθικιά. Νεραΐδα, συνήθως λέγεται εἰς πληθ. ἀριθμὸν *ζωθικαί*» (Ἠπειρος: Ζωγράφ. ἀγ. Α' 50). *Ξωθιές* καὶ σύνθετον *ζουθκονέρι* ἐν Ἠλείῳ (Γ. Χασιώτης, ἐν Χρυσαστ. 1865, τ. Γ', σ. 9). *Ξουθκὲς* τοπωνυμία ἐπὶ τῶν Πιερίων ὀρέων, ἀπὸ τῶν διαιτωμένων ἐκεῖ Νεραΐδων (Βελβεντός: Μπουρντώνας ἐν Ἀρχ. νεωτ. Ἑλλην. Α' β', σ. 97 καὶ Πολίτου, Παραδ., ἀρ. 684, σ. 402).

57. Hahn, Alban. Studien, I 161, III 18.

58. NEM, σ. 428.

59. Κέρκυρα: Γερασίου Σαλβάου, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀργυράδων, ἐν Ἀθ. 1918, σ. 26. Ἐν Πόντῳ ἀπευχὴ *Ἐξου καὶ μακρά καὶ ἀπόμακρα*: Βαλαβάνης ἐν Ἀρχ. νεωτ. Ἑλλην., Α' γ', σ. 135.

ὄνόματος Ἀναράδινες. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος Ἄς ἐμᾶς καλοὶ (= μακρὰν ἡμῶν ὃ ἀγαθοὶ) καλοῦνται ἐν Οἰνότη τοῦ Πόντου καὶ οἱ Καλλικάντζαροι⁶⁰.

Ἀγερικά (τά) καλοῦνται καὶ αἱ Νεραΐδες ἐν Σικίνῳ⁶¹, Ἀγεραγίδες δὲ ἡ Γεραγίδες καλοῦνται, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 491) ἐν Χίῳ, κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὸ ἀγερικό, ὅπερ εἶναι συνηθέστατον γενικὸν ὄνομα δαιμονίων⁶².

Ἀνεμικῆς ἐν Μακεδονίᾳ⁶³ καὶ Ἀνεμογαζοῦδες ἐν Γορτυνίᾳ⁶⁴ λέγονται εἰδικώτερον αἱ ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ ἐγκεκλεισμέναι Νεραΐδες, καθὼς καὶ πᾶν μετὰ τοῦ ἀνέμου φερόμενον ἐξωτικόν. Ἐν δὲ ΓρεβENOΪΣ τῆς Μακεδονίας Ἀνεμικῆς εἶναι αἱ Νύμφαι, αἱ προξενούσαι εἰς τοὺς ἀνθρώπους κακὰ τὸ ἔαρ, μάλιστα τὸν Μάρτιον⁶⁵. Εἶναι δηλ. αἱ Ἀνεμικῆς αἱ ἀλλαχοῦ καλούμεναι Δρύμες, περὶ ὧν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Ξωνέρια (τά) ἐν ΓρεβENOΪΣ τῆς Μακεδονίας λέγονται τὰ δαιμόνια τῶν ὑδάτων εἰς τὰ ὅποια ἀποδίδονται ἰαματικαὶ δυνάμεις (ἀνεμονέρια)⁶⁶. Κυρίως δὲ τὰ δαιμόνια ταῦτα εἶναι Νεραΐδες.

Μαΐσσα ἦτοι μάγισσα διὰ τὴν κακοποιὸν ἐνέργειαν αὐτῆς λέγεται ἐν τῷ Πόντῳ ἢ Νεραΐδα⁶⁷. Ἐν Ὄφει τοῦ Πόντου ἡ ἐπίκλησις αὕτη εἶναι σπανιωτέρα, σύνηθες δ' εἶναι τὸ ὄνομα Νεραΐδα⁶⁸.

Ὡς σημειώνει ὁ I. Βαλαβάνης ἐν τῷ γλωσσάρῳ του (ΑΛ) ἡ Μάγισσα πιστεύεται ὅτι εἶναι δαιμόνιον πνίγον τὰ παιδιά, ὅθεν ἐν Πόντῳ, φαίνεται, αἱ περὶ Νεραΐδων δοξασίαι ἀνεμίγησαν πρὸς τὰς περὶ παιδολετεῖρων δαιμόνων καὶ ἀφοῦ ἐπεκράτησαν αὗται, ἡ Μάγισσα ἀντιστοιχεῖ παρ' αὐτοῖς μᾶλλον πρὸς τὴν παιδοπνικτρίαν Γελλῶ παρά πρὸς τὴν Νεραΐδαν. Ἡ σύγχυσις αὕτη παρατηρεῖται καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἐνιαχοῦ μὲν εἰς τὰς Νεραΐδας ἀποδίδονται χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα τῆς Γελλοῦς, ὡς ἐν Ρόδῳ, ὅπου πιστεύουσιν ὅτι αἱ Νεραΐδες πνίγουσι τὰ βρέφη⁶⁹. Ἐν ἄλλαις δὲ νήσοις τοῦ Αἰγαίου μόνον τὸ ὄνομα Γελλῶ ὑποκατέστη εἰς τὸ ὄνομα τῆς Νεραΐδας, ἀλλ' ἡ παράστασις τῆς μετονομασθείσης Νεραΐδας ἔμεινεν ἀμετάβλητος, οὐδεμίαν ὑποστᾶσα ἐπήρειαν ἐκ τῶν περὶ Γελλοῦς δοξασιῶν. Καὶ ἐνιαχοῦ μὲν μόνον τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν τῆς Νεραΐδας, τὸ δὲ ὄνομα Νεραΐδα εἶναι ἄγνωστον, σπανιώτατα δὲ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον εἶναι ἐξ ἴσου εὐχρηστα καὶ τὰ δύο ὀνόμα-

60. Πολίτου, Παραδ., σ. 1258.

61. Ζωγράφ. ἀγ. Α', σ. 434.

62. Πολίτου, NEM 429. 430. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 92.

63. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 857. Παρνασσός, τ. ΣΤ', σ. 400.

64. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 856. Πολίτου, ΔΜΜ ἐν Παρνασσῷ, τ. Δ', σ. 765.

Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή, σ. 383.

65. Λαογρ. ΣΤ 113.

66. Λαογρ. ΣΤ 113.

67. Κατ' ἀνακοίνωσιν Ἀνθ. Παπαδοπούλου καὶ ΑΛ.

68. ΚΠ. Σύλλ. ΙΗ', σ. 152.

69. Μπιλιώτη-Κατρέ, Ἡ νῆσος Ρόδος, 1881, σ. 299.

τα ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας⁷⁰. Ἀλλὰ συνήθως ὅπου συνυπάρχουσι τὰ ὀνόματα Γελλῶ καὶ Νεραΐδα δηλοῦσι δύο διαφόρους καὶ διακεκριμένας ἀλλήλων μυθικὰς παραστάσεις⁷¹. Ἡ Νεραΐδα λοιπὸν λέγεται *Γελλοῦδα* ἢ *Ἀγελλοῦδα*, πληθ. -ες, ἐν Καδιάντα τῆς Χίου⁷², *Γιαλλοῦ* -δες ἢ *Ἀγελλοῦδα* -ες ἐν Μυκόνῳ καὶ Τήνῳ⁷³ καὶ *Γιαλλοῦ* ἐν Τήλῳ (ΑΛ) καὶ *Ἀναγριαλοῦδα* -ες ἐν Σιδεροῦντι τῆς Χίου, ἴσως ἐκ συμφυρμοῦ τοῦ *ἄγρια* καὶ τοῦ *Γιαλλοῦ* καὶ κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὸ *Ἀνεραγίδα*⁷⁴. Τὸ ὄνομα *Ἀγελλοῦδες* ὁ Β. Schmidt καὶ ἄλλοι ἐτυμολογοῦσιν ἐκ τοῦ *αἰγιαλός*⁷⁵ καὶ συνάγουσιν ὅτι ὑπεμφαίνει ὡς ἐνδιατήματα αὐτῶν τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' εἶναι αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας παιδολετείας δαίμονος Γελλοῦς, περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω ἐν σημειώσει εἰς ἀρ. 852.

Αἱ πλεῖσται τῶν ἄλλων ἐπικλήσεων τῶν Νεραΐδων ἐκφράζουσιν ὑποκορισμὸν ἢ σέβας, ἐνίοτε δ' ὅμως γίνεται χρῆσις τινῶν ἐξ αὐτῶν καὶ πρὸς εὐφημισμὸν. Ἡ συνηθεστάτη ἐπικλήσις εἶναι *Κυράδες*⁷⁶, *Κυράτσεις*⁷⁷ καὶ *Ἀρχόντισσες*⁷⁸, ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς ἀρχαίας τῶν Νυμφῶν καὶ ἄλλων θεοτήτων ἐπικλήσεις *Κυρίαί*⁷⁹ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις *Dominae*⁸⁰, παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις Ἰνδοῖς *ratnis*⁸¹. Συχνότατα εἰς τὰς ἐπικλήσεις ταύτας προστίθεται τὸ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

70. Ὡς ἐν τῇ νήσῳ Τήλῳ, ὅπου ἐξ Ἰσου εὐχρηστικὰ εἶναι τὰ ὀνόματα *Γιαλοῦδα* καὶ *Ἀνεραῖδα*.

71. Οὕτως ἐν Λέσβῳ (*Γιλλοῦ*), ἐν Θήρᾳ (*Γιλλοῦ*), ἐν Ἄμοργῳ, Σύμη (*Γιαλλοῦ*) οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν Νεραΐδαν, ἀλλ' εἶναι ἡ ἄρπαξ τῶν ἑσπερίων δαίμων.

72. Ἄμαντος ἐν Χιακ. Χρονικ. Β' 94.

73. Βλ. σημειώσιν εἰς Παραδ. ἀρ. 663. Βάλληνδα ἐν Ἐφ. Φιλολ. 1861, σ. 1826. Πάρεργα, σ. 40.

74. Χιακὰ Χρονικά Β' 101.

75. Β. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 101. Th. Bent, The Cyclades, σ. 496. Ὁ Βάλληνδας ἐνθ' ἀν. νομίζει τὸ *Ἀγελλοῦδες* ὡς παραφθορὰν τοῦ *Αἰγιαλίδες* (νύμφαι).

76. Πολίτου, NEM, σ. 96. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 191 (Ἀράχοβα Λεβαδείας). Lawson, ἐνθ' ἀν., σ. 32.

77. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 101 (Κεφαλληνία).

78. Αὐτ. (ἐπίσης). Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλ., σ. 369 (Χίος).

79. «Κυρίαὶ Νύμφαις» ἐν ἀναθηματικαῖς ἐπιγραφαῖς Θράκης (Dumont, Mélanges d'archéologie, σ. 427. Bull. de Corresp. hellén., 1897, τ. 21, σ. 119 κέ).

80. «Dominae Nymphae» ἀναθ. ἐπιγρ. (CIL. 2, 1164).

81. Ἐπίθετον τῶν θεαινῶν τῶν ὕδατων Αραῆ. (βλ. El. H. Meyer, Indogermanische Mythen I, σ. 185). Καὶ ἐν τισὶ χωρίοις τῶν Πυρρηναίων αἱ Fées ἐπικαλοῦνται Les Dames (Trevet ἐν Revue des cours littéraires, τ. V, σ. 536), ἐν Νορμανδίᾳ δὲ Demoiselles (Mélu-sine, τ. I, σ. 12).

ἐπίθετον *καλός*, ὅθεν *Καλές Κυράδες*⁸², *Καλές ἀρχόντισσες*⁸³ καὶ μονολεκτικῶς *Καλοκυράδες*⁸⁴ ἢ *Καλοκεράδες* ἢ *Καλοτσιουράδες*⁸⁵. Τὸ δὲ ἐπίθετον *καλός*, ἀλλ' ὑπὸ τὴν κυρίαν σημασίαν αὐτοῦ καὶ ὄχι τὴν σημερινὴν τοῦ ἀγαθός, συνήπτετο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς ἐπικλήσεις τῶν Νυμφῶν⁸⁶. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ αἱ *Fées* ἐκαλοῦντο ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων *bonnes, bonnes dames*⁸⁷, ἐν Ἀγγλίᾳ, Σκωτίᾳ, Ἰρλανδίᾳ *καλὸς λαὸς* ἢ *καλοὶ γειτόνοι* (the good people, doane chi)⁸⁸, ἐν Γερμανίᾳ *gute holden* αἱ *Elben*⁸⁹. Ὁμοία εἶναι ἡ ἐπικλήσις τῶν Νεραΐδων ἐν τισὶ νήσοις τοῦ Αἰγαίου *Καλές γυναῖκες*⁹⁰, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς θηλέων δαιμονίων *bonnes femmes, gute Frauen, bonnae mulieres*⁹¹.

Συγγενῆ πρὸς ταύτας εἶναι τὰ εὐχρητικά ὀνόματα: *Καλομοῖρες*⁹² *Καλότυ-*

82. Πολίτου, NEM, σ. 96. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 101. L. Ross, Reisen auf den griech. Inseln, τ. III, σ. 45 (Ἀθῆναι καὶ περίχωρα), σ. 182 (Ἀθῆναι καὶ Θῆβαι). Νεοελλ. ἀνάλ. Α', σ. 323 (Μῆλος). Α. Παπαδιαμαντίου, Ἡ φόνισσα, 1912, σ. 136 (Σκίαθος). Γάσπαρη, Ἡ νῆσος Ἀμοργός, σ. 74 (Ἀμοργός). *Καλές Κυράδες αἱ Νεραΐδες καὶ ἐν Νάξῳ* (κατ' ἀνακοίνωσιν Γαβρ. Λεγάκη, 1888). *Καλές Κυράδες* τοπωνύμια τῆς γῆς παρά τας Θῆβας (H. N. Ulrichs, Reisen u. Forschungen in Griechenland, τ. II, σ. 81. Κ. Κοράδες κατὰ τυπογραφικὸν λάθος).

83. Allatii, De qnor. opin, σ. 158 (Χίος). Κοραῆς εἰς Στράβ., τ. Δ', σ. 176. Ἄτακτα, τ. Β', σελ. 258. Πολίτης, ἐνθ' ἀν. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 100. Lawson, ἐνθ' ἀν. Κανελλάκη, Χιακά ἀνάλ., σ. 369. Ἀμαντος ἐν Χιακ. Χρον., σ. 104 (Μεστά Χίου).

84. Πιττάκης ἐν Ἐφημ. ἀρχαιολ., 1852, σ. 648.657 (Ἀθῆναι). L. Ross, Erinner. u. Mittheil. aus Griechenland, σ. 57 (Ἀθῆναι, Θῆβαι). Πολίτου, Παραδ., σ. 400, ἀρ. 676 (Μῆλος), σ. 351, ἀρ. 618.

85. Ἀθῆναι, κατ' ἀνακοίνωσιν Μαρίας Γρ. Καμπούρογλου καὶ ἄλλων. Καμπούρογλου, Ἰστ. Ἀθηναίων, τ. Α', σ. 218.222 (*Καλοκυράδες*).

86. «Νύμφαις καλαῖς κούραις» ἐν ἀχαϊκῇ ἐπιγραφῇ τῶν μ. Χ. ρωμαϊκῶν χρόνων (Ἀθηναίων, τ. Ζ', σ. 210).

87. Maury, Les fées au moyen âge, σ. 35. Le roman de la rose, Méon, στ. 18637.

88. Irische Elfenmärchen übersetzt von J. Grimm, 1826, σ. IX. XX.

89. K. Simrock, Deutsche Mythol., 4η ἐκδ., § 124, σ. 425.

90. Ζωγρ. ἀγών Α' 323 (Κάλυμνος). Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, σελ. 129. ΑΛ (Κάρπαθος).

91. Grimm, Deutsche Mythol., ἐκδ. 4η, σ. 357. 435. 835.

92. Ἰκαρία: Σταματιάδου, Ἰκαριακά, σ. 130. Νεολόγου Ἐπιθεώρησις, σ. 497. Ζωγρ. ἀγ. Α' 429. — Κρήνη (Τσεσμές): Ζωγρ. ἀγ., αὐτ. — Χίος: ΑΛ.—Ζάκυνθος: Βλ. Πολίτου, Παραδ., ἀρ. 267. — Χαλκιδική: Μ. Χ. Ἰωάννου, Θερμαῖς, σ. 63.

χες⁹³, *Καλόγνωμες*⁹⁴, *Χαιράμενες*, *Καλόκαρδες*⁹⁵, *Καλορίζικες*⁹⁶. Παραπλησία ἀλβανική ἐπίκλησις τῶν Νεραΐδων εἶναι *φατ μίρε* (εὐτυχησμένες)⁹⁷.

Ἵποκοριστικαὶ δὲ ἐπικλήσεις τῶν Νεραΐδων μοὶ εἶναι γνωσταὶ αἱ ἐξῆς: *Καλοῦδες*⁹⁸. Ὁ Ἄμαντος ὑπολαμβάνει τὴν ἐπίκλησιν ταύτην εὐφημητικὴν, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ὅτι πρέπει νὰ καταλεχθῆ εἰς τὰς ἐγκωμιαστικάς. Ἡ λέξις *καλοῦδα* (ἐκ τοῦ *καλὸς* καὶ τῆς θηλ. ὑποκοροστικῆς καταλήξεως *-οῦδα*) εἶναι ἐν χρήσει πολλαχοῦ εἰς τὴν σημασίαν τῆς περικαλλοῦς νεάνιδος ἢ τῆς ἀγαστῆς ἐρωμένης⁹⁹, ὡς κύριον δ' ὄνομα ἐπιχωριάζει ἐν Θράκῃ, Μακεδονίᾳ καὶ Πελοποννήσῳ καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους *Καλοῦδω* ἐν Ἠεΐρῳ καὶ Πελοποννήσῳ καὶ *Καλουδῶ* ἐν Μυκόνῳ¹⁰⁰. *Χαριτωμένες*¹⁰¹, *Κοράσια* (*Κορίτσα*, *Κουρίτσα*)¹⁰², *Κοπέλλες*¹⁰³, ἀντιστοιχοῦσαι ἀκριβῶς πρὸς τὰς ἀρχαίας τῶν Νυμφῶν ἐπικλήσεις *κόραι* (*κοῦραι*) καὶ *παρθένοι*¹⁰⁴ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ γενικὸν ὄνομα τούτων *Νύμφη*, ὅπερ κυρίως ἐσήμαινε τὴν ἀκμαίαν νεάνίδα. Καὶ τὸ ὄνομα *Νύφη* ἐπίσης, ὅπερ φέρεται ἐν Καλλιάνδρᾳ τῆς Κασσανδρείας τῆς Χαλκιδικῆς ἀντὶ τοῦ *Νεράδα*¹⁰⁵, πρέπει ἴσως νὰ θεωρηθῆ ὡς τοιαύτη νεωτέρα ὑποκοριστικὴ ἐπίκλησις μᾶλλον καὶ ὄχι ὡς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον, διατηρηθὲν μέχρις ἡμῶν.

93. Μαγέρη Γρεβενῶν: Λαογρ. ΣΤ' 113. Ζαγοραὶ: Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 101. Συνήθως τὸ *Καλότοχη* εἶναι εὐφημητικὸν ὄνομα τῆς παναλλοῦς ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ κακοποιῶν δαιμονίων, συναδῶν τῶν Μοιρῶν (Παραδ., ἀρ. 922).

94. Μεστὰ Χίου: Χιακὰ Χρον., σ. 104. Ἀκαρνανία: Παραδ., σ. 417, ἀρ. 707.

95. Κεφαλληνία: Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 101. Ἄλλ' ἀρκετότερα τὰ ὀνόματα ταῦτα συνηθίζονται μᾶλλον ὅταν προσφωνῶσι τὰς Νεραΐδας, τὰς ὁποίας φαντάζονται διερχομένας ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ (πρβλ. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 105).

96. Ἐν Γραλίστᾳ τῆς Θεσσαλίας: Πολίτου, Παραδ., ἀρ. 698.

97. Hahn, Alb. Stud. I 161.

98. Μεστὰ Χίου: Χιακὰ Χρον., σ. 104.

99. Αἰτωλία, Ἰκαρία: ΑΛ.— Λέσβος: Kretschmer, Der lesb. Dialekt, σ. 352.

100. Μπούτουρα, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα, σ. 162. Γουσίου, Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα, σ. 82.

101. Μεστὰ Χίου: Χιακὰ Χρον., σ. 104.

102. Ζάκυνθος, Ἀράχοβα Λεβαδείας: Schmidt, σ. 100.

103. Ἀράχοβα: Αὐτ.

104. Preller-Robert, Griech. Mythol. I 718. E. H. Meyer, Indogerm. Mythen, σ. 185. Schmidt, ἐνθ' ἀν., Σίττλ, εἰς Ἡσιόδ. Θεογον. 140. Πρβλ. καὶ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν (σημ. 86). Ὁ Schmidt ἐν N. Jahrb. f. k. Altert., 1911, τ. 27, σ. 652 ἀναφέρει καὶ ὁμοίαν ἐπίκλησιν θηλειῶν δαιμόνων παραπλησίω πρὸς Νύμφας ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Σικελίας αἱ «Παιῖδες» (παρὰ G. de Sanctis ἐν Bolletino di filologia classica, 1901, τ. 8, σ. 135 κέ). Ὅμοιαι ἐπικλήσεις τῶν fées, παρὰ Γάλλοις: bonnes, franchises pucelles (Maury, ἐνθ' ἀν.) καὶ παρὰ Γερμανοῖς Bergfräulein, Holzfräulein, Waldfräulein, Wasserfräulein, κττ. Παρ' Ἀλβανοῖς δὲ *νους ε μάλλιετ* = νύμφαι τῶν βουνῶν (Hahn, I 161).

105. Μ.Χ. Ἰωάννου, Θερμαῖς, Ἀθ. 1879, σ. 63.

Εὐφημητικά δ' ὀνόματα τῶν Νεραΐδων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀποτρέψωσι τὴν ἐπήρειαν αὐτῶν, καθιστῶντα αὐτὰς μελιχίους, εἶναι τὸ ἐν χρήσει ἐν Καστορίᾳ τῆς Μακεδονίας *Μελιτένιες*¹⁰⁶, ἴσως δὲ καὶ τὸ χιακὸν *Μελιγάνες* (κατ' ἀνομοίωσιν ἀντὶ *Μελιγάλες*)¹⁰⁷, ἀμφότερα πλασθέντα ἐκ τῆς ἐπωδῆς *Μέλι καὶ γάλα*, τῆς ἐκφωνουμένης πρὸς ἀποτροπὴν κατὰ τὴν ἐν ἀνεμοστροβίλῳ ὑποτιθεμένην διάβασιν αὐτῶν.

Ἐνιαχοῦ διακρίνουσι διάφορα γένη Νεραΐδων, συνήθως κατὰ τοὺς τόπους ὅπου διαιτῶνται ἢ καὶ κατὰ τὰς ἀποδιδόμενας εἰς αὐτὰς ἐνεργείας. Διακρίνουσι δὲ εἴτε δι' ἐπιθετικοῦ εἴτε δι' ἄλλου τινος προσδιορισμοῦ, ὅσον *Νεραΐδες βουνησίαι, θαλασσινές, τοῦ γιалоῦ*, (βλ. σημ. εἰς ἀρ. 659) εἴτε δι' ἰδιαιτέρου ὀνόματος. Ἐν Νάξῳ *Ἀνεραΐδες* μὲν καλοῦνται αἱ τῶν ποταμῶν, λιμνῶν, βραχωδῶν καὶ ἀποτόμων παραλιῶν, ὀρέων καὶ σπηλαίων, αἱ δὲ τῶν πεδιάδων *Καλές Κιουράδες*¹⁰⁸. Ἐν ΓρεβENOΪΣ τῆς Μακεδονίας αἱ μὲν *Νεραΐδες* εἶναι τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὑδάτων ἐν γένει, τὰ *Ξωνέρια* τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων, αἱ *Καλότυχες* τῶν σπηλαίων καὶ τῶν ἀβάτων τόπων καὶ αἱ *Ἀνεμικές* αἱ κατὰ τὸ ἔαρ, ἰδίως τὸν Μάρτιον, ἐπηρεάζουσαι τοὺς ἀνθρώπους *Νύμφαι*¹⁰⁹. Εἶναι δὲ αἱ Ἀνεμικές αὐταὶ αἱ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὀνομαζόμεναι *Δρύμες* ἢ *Δρύμνες*, ἐν Σύμῃ δ' *Ἀλουστίνες*, περὶ ὧν ἐκτενέστερος λόγος γίνεται ἐν σημειώσει εἰς ἀρ. 657. Ὁ Κ. Οἰκονόμος¹¹⁰ παρατηρεῖ ὅτι τὰς Δρύμνας οἱ Αἰγινήται καλοῦσιν «ὀρθότερον» *Δρυάδας*, διατηροῦντες μέχρι τῆς σήμερον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Ὅτι δ' ὁμοίως ἐν Αἰγίνῃ ἀκούεται ἀκόμη τὸ ὄνομα *Δρυάδες*, μεθ' ὅλας τὰς ἐρεῦνας μου δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω, παντὸς δὲ δὲν φαίνεται δυνατὴ ἡ διατήρησις παντελῶς ἀδιαφθόρου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς περιττοσυλλάβου κλίσεως αὐτοῦ. Ἰδιαιτέρον ὄνομα γένους Νυμφῶν τῶν πηγῶν εἶναι ἐν Πόντῳ *Πεγαδίσ'τρα*, περὶ οὗ ἐν τῇ σημειώσει εἰς ἀρ. 669. Ἄς μὴ παραλίπωμεν δὲ καὶ τὴν *Φόραν*, τὴν ὀνοσκελῆ Νεραΐδαν περὶ ἧς διελάβομεν ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει.

Ἐξαιρετικῶς δὲ φέρονται καὶ δύο ξενικὰ ὀνόματα, ἐν μὲν Σινασῶ τῆς Καππαδοκίας *Ζαμπέττα*¹¹¹, εἰς μέρη δὲ τινα τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας

106. Lawson, ἐνθ' ἀν., σ. 151. Πρβλ. τὸ ἀρχαῖον *Μελίτη*, ὄνομα Ναϊάδων καὶ μιᾶς τῶν Νηρηίδων, καθὼς καὶ τὸ ὄνομα Νυμφῶν *Μέλισσα*. (βλ. τὰς μαρτυρίας ἐν Roscher, Lex. d. Myth., τ. II, σ. 2643 κέ. 2637).

107. Ἐν Ὀλύμποις τῆς Χίου: Χιακ. Χρον., σ. 104.

108. Κατ' ἀνακοίνωσιν Γαβρ. Λεγάκη.

109. Λαογρ. ΣΤ' 113.

110. Περὶ προφορᾶς τῆς Ἑλλ. γλώσσης, σ. 768. Καὶ ὁ Sieber (Reise nach Kreta, τ. I, σ. 432) γράφει ὅτι καὶ σήμερον ἐν Γωνιαῖς τῆς Κρήτης δὲν ἔχει ἀκόμη ἐξαλειφθῆ ἡ πίστις εἰς τὰς Νεραΐδας καὶ τὰς Δρυάδας, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἐννοεῖ ὅτι καὶ τὸ ὄνομα Δρυάς σφύζεται, ὅπερ ἄλλως δὲν εἶναι ἀκριβές.

111. Ἀρχελάου, Σινασός, σ. 10.

*Σαμοντίβα*¹¹² ἢ *Σαμοβίλα*¹¹³. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τούτων εἶναι τὸ ἰταλικὸν ὑποκοριστικὸν τοῦ ὀνόματος Ἑλισάβητ (Elisabetta) ἐπιχωριάζον ὡς βαπτιστικὸν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος¹¹⁴, ἄγνωστον δὲ τίνος λόγου ἕνεκα κατήντησε νὰ σημαίη τὴν Νεραΐδαν ἐν Σινασῶ. Ἰσως ἐκ προσωπικοῦ ὀνόματος μιᾶς Νεραΐδας, ὅποια τἀναγραφόμενα ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 814 παραδόσει, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι κοινὰ βαπτιστικά γυναικεῖα ὀνόματα, προήλθεν ἡ γενικωτέρα χρῆσις πρὸς δῆλωσιν ὄλων τῶν Νεραΐδων. Τὰ δ' ἄλλα ὀνόματα εἶναι δύο τύποι τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος τῶν ἀντιστοιχοῦντων πρὸς τὰς Νεραΐδας δαιμονικῶν ὄντων παρὰ τοῖς Βουλγάροις¹¹⁵. Ὁ μὲν τύπος *Samodina* ἐπιχωριάζει ἐν Θράκῃ, ὁ δὲ *Sapovila* ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ¹¹⁶. παρ' ἡμῖν ἐσημειώθησάν τὸ μὲν *Σαμοντίβα* ἐν Στενημάχῳ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, τὸ δὲ *Σαμοβίλα* ἐν Μελενίκῳ τῆς βορείου Μακεδονίας. Ἐν Μακεδονίᾳ προσέτι, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἰω. Μιχαήλ¹¹⁷, λέγουσι τὰς Νεραΐδας καὶ *Καλὰς Νάβας*, δὲν σημειώνει δ' ὁμοῦ ποῦ τῆς Μακεδονίας ἤκουσε τὴν ὀνομασίαν ταύτην καὶ ὑπὸ τίνων λεγομένην. Ἰσως τὸ Νάβα εἶναι τὸ κουτσοβλαχικὸν ποάνα (νέα).

Ἄλλο ὄνομα τῶν Νεραΐδων, *Μιλιαοῦρες* φερόμενον ἐν Ἀρμόκλεισις τῆς Χίου¹¹⁸, εἶναι ἀδήλου προελεύσεως καὶ σημασίας. Ὁ Σίττλ¹¹⁹ ὑπολαμβάνει ὅτι εἰδικὸν ὄνομα τῶν Νεραΐδων εἶναι καὶ τὸ *Ἀρμυροπούλα*, ἐμφαίνον τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸν ἄλμυρον πόντον· ἀλλ' ἐπιλανθήθη νομίσας ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τινι δημοτικῷ ἄσματι¹²⁰ ἀναφέρεται εἰς Νεραΐδαν· διότι τὸ ὄνομα εἶναι ἔθνικόν (Ἀρμυροπούλα «ἀπὸ τοῦ Ἀρμύρος») καὶ ἐν πλείσταις παραλλαγαῖς τοῦ αὐτοῦ ἄσματος κεῖται Ἀρμενοπούλα ἀντὶ Ἀρμυροπούλα, οὐδὲν δ' ὑποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ Νεραΐδας.

ΑΝΑΣΚΕΛΑΔΕΣ

Τὸ ὄνομα Ἀνασκελὰς παρετυμολογοῦσιν ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τοῦ ἀνάσκελα, «διότι μία τῶν συνηθεστέρων στάσεων, ἃς λαμβάνουσι προκειμένου νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς ἄνθρωπον εἶναι νὰ ἐξαπλῶνται ἀνάσκελα ἐν τῷ μέσῳ τῆς

112. Σκορδέλης ἐν Πανδῶρ., τ. ΙΑ', σ. 472. Ὁ B. Schmidt, ἐνθ' ἀν., σ. 141, ἀνέγνω ἐσφαλμένως *σαμοντίβα* ἕνεκα τοῦ ἀμυδρῶς τυπωθέντος ἐν τῇ Πανδῶρᾳ στοιχείου τῆς λέξεως, ἐπίσης καὶ ὁ G. Meyer, Neugr. Studien, τ. II, σ. 55 καὶ οἱ παρὰ τοῦ Schmidt παραλαμβάνοντες Βούλγαροι D. Matov, Gretchko-Bulgarski Studii, Sofija 1893, σ. 62 καὶ I v. Schischmanov, Prinos kum Bulgarski narodna etimologia, Sofija 1893, σ. 113.

113. Abbott, Macedonian Folk-Lore. σ. 242.

114. Μπούτουρα, Τὰ νεοελληνικά κύρια ὀνόματα, σ. 123.

115. Βλ. περὶ τούτων Rosen, Bulgar. Volksdichtungen, Leipzig 1879, σ. 35. A. Strauss, Die Bulgaren, σ. 122. 154 κέ.

116. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, σ. 104.

117. Μακεδονικά, σ. 20.

118. Χιακά χρονικά, Β' 104.

119. Εἰς Ἠσιόδ. Θεογον. 243.

120. Παρὰ Passow, ἀρ. 522. Πρβλ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 172.

όδοῦ»¹²¹. Προδήλως δ' ὁμως εἶναι παραφθορά κατὰ παρετυμολογίαν τοῦ ἀρχαίου *ὄνοσκελής*, ἀντικατασταθέντος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ διὰ τῆς προθέσεως *ἀνά*¹²². Ἐν Μυκόνῳ ἐπιχωριάζει ὁ τύπος *Ἀδιάσκελας*¹²³, ὑπαισελθούσης ἀντὶ τῆς *ἀνά* ἐτέρας προθέσεως, τῆς *διά*, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ διασκελῶ, διασκελίζω. Ἡ κατάληξις *-άς*, πληθ. *-άδες*, φαίνεται ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων ἦτο ἐν χρήσει καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς συνάγομεν ἐκ τοῦ θηλ. *Ὄνοσκελοῦ*, ἀπαντῶντος ἐν μεσαιωνικῷ κειμένῳ¹²⁴.

Κοινὸν ἐν Κρήτῃ εἶναι ἄλλο ὄνομα τῶν αὐτῶν δαιμονίων *Ἀτσουπάδες*¹²⁵, ὅπερ ὡς ὄνομα ἰδίας κατηγορίας δαιμόνων φέρεται ἐν τῇ Σολωμονικῇ¹²⁶, ἐκφερόμενον ὁμοίως εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι νῦν ἐν χρήσει ὡς τοπωνυμικὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν Κρήτῃ¹²⁷, ὡς ἐπίθετον δὲ τὸ *ἀτσουπάς* φέρεται ἐν Κύπρῳ, σημαίνον τὸν δύστροπον, ταραξίαν, κατηγάρην¹²⁸. Ἐν τῇ μέσῃ ἑλληνικῇ *Ἀτζουπάδες* (ἢ *Ἀτσουπάδες*), ἢ *Ἀτζυπάδες* σημαίνει τοὺς δορυφόρους ἢ τοὺς φρουροὺς τῶν πυλῶν¹²⁹. Τίς ἢ πρώτη δ' ὁμως καὶ κυρία σημασία τοῦ ὀνόματος δὲν εἶναι σαφές· ἀλλ' ὡς συνάγεται ἐκ τῆς μαρτυρίας βυζαντινοῦ χρονογράφου, συνήπτετο πρὸς τὸ ὄνομα ἡ ἔννοια τοῦ σκοτεινοῦ καὶ μέλανος, διὸ εἰς ἐκ τῶν συνωμοτῶν δολοφόνων τοῦ Νικηφόρου Φωκά, Θεόδωρος, *μελαγχρόν*, τὴν ὄψιν, ἐπωνομάζετο

121. I. Κοινόυλακης ἐν Ἐστία, 1884, σ. 118.

122. Χατζιδάκι, ΜΝΕ, τ. Β', σ. 313 καὶ ἐν Ἀθηνῶν ΚΔ' 27.

123. K. Dieterich, Sprache u. Volksüberlieferung d. südl. Sporaden, σ. 225 «*ἀδιάσκελας* = *Gespenst an den Kreuzwegen*».

124. Διαθήκη τοῦ Σολομώντος ἐν Migne, P. O., τ. 122, σ. 1320 d. Ὁ Caulminus παραθέτων τὸ χωρίον τοῦτο ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ψελλοῦ, ὅπως ἀπέφυγε νὰ παραδιορθώσῃ τὸ ὄνομα, ὡς εἶναι παραδιορθωμένον (*Ὄνοσκελίδα*) ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Migne (πρβλ. αὐτ., σελ. 859).

125. Κατὰ τὸν Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη (ΔΙΕ Β' 423) οἱ *Ἀτσουπάδες* μόνον ἐν ταῖς ἀνατολικωτέραις ἐπαρχίαις τῆς Κρήτης λέγονται *Ἀνασκελάδες*.

126. Ἐθν. βιβλιοθ. Ἀθηνῶν, κῶδ. 1265, φ. 57α: «ὀρκίζω πᾶν στοιχεῖον ὀνομαζόμενον Ἀτζουπάδες καὶ Βαρυχνᾶν καὶ Γυλλοῦδες». Ὁ κῶδιξ ἐγράφη τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα.

127. *Ἀτσουπάδες* χωρίον τοῦ πρώην δήμου Ἐλιοῦ, συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χιονᾶτα, κείμενος εἰς πρόβουνον τοῦ Αἴνου ἐν Κεφαλληνίᾳ. *Ἀτζουπάδες* τρία χωρία ἐν Κρήτῃ (τοῦ δήμου Μεγάλῃς Βρύσης καὶ τοῦ δήμου Ἀρκαλοχωρίου τῆς ἐπαρχίας Μονοφατισίου καὶ τοῦ δήμου Λάμπης τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου). *Ἀτσουπόπουλο* χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνου, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου δήμου.

128. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Β', σ. 478.

129. «Ὁ δὲ Διογένης καὶ στρατηγός, λογχευθεὶς παρὰ δύο *ἀτζυπάδων* τοῦ Μαλελεῖνου κακὸν θάνατον ἔδωκε» (Συνεχιστ. Θεοφάν., σ. 438, 15 Bonn)· «συνεδαυλίζετο (τὸ πῦρ) ὑπὸ *Ἀτζυπάδων* πολλῶν» (αὐτ., σ. 439, 1)· «ἀγόμενοι ὑπὸ *ἀτζυπάδων*» (αὐτ., σ. 439, 60)· «Τριακοσίους Σαρακηνοὺς, γέροντας *ἀτσουπάδας* ἔδωκε νὰ φυλάττωσι τριγύροθεν τὰς πόρτες» (Διγενής, Ἄνδρου, στ. 90, σ. 3 Μηλιαράκη). Μεταξὺ τῶν δῶρων, τῶν δοθέντων εἰς τὸν Διγενῆ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του, καταλέγονται «καὶ *ἀτζουπάδες* δώδεκα ὡς διὰ ὑποταγὴν του» (Διγενής, Ἐσχωριά, στ. 1076 = Λαογρ. Γ' 583)· «ὡς καὶ βαπτίζας καὶ δώδεκα *τσουπάδας*» [γρ. δώδεκα *ἀτσουπάδας*] (Διγενής Τραπεζ., στ. 1397, σ. 116 Sathas et Legrand). Ὁ Legrand καὶ ὁ H e s s e l i n g (Λαογρ. Γ' 552) ὑπολαμβάνουσι τὴν λέξιν θηλυκοῦ γένους καὶ ἐρμηνεύουσι θαλαμηπόλους (*chambrières*).

Ἄτζυποθεόδωρος «διὰ τὸ τοῦ εἴδους μελάντερον»¹³⁰. Ὅθεν κατὰ ταῦτα πιθανὴ φαίνεται ἡ εἰκασία, ὅτι Ἄτζυπάδες ἦσαν Σαρακηνοί¹³¹, καὶ διὰ τὸ μελαψὸν τοῦ προσώπου τὸ ὄνομα κατέστη συνώνυμον τοῦ Ἀράπηδες, εὐκόλως διὰ τοῦτο μεταπεσὸν εἰς τὴν ἔννοιαν κακοποιῶν δαιμονίων.

Περὶ τῆς ἔτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀτσουπάδων ὁ καθηγητὴς κ. Π. Καρολίδης μᾶς ἀνεκοίνωσε τὰ ἐπόμενα: «Τὸ ὄνομα ἔχει ἀρχὴν τὸ ἀραβικὸν *χατζίπ* (πληθυντ. *χατζούπ-ουν*). Ἐν τῷ Ἀραβολατινικῷ λεξικῷ τοῦ Freitag τὸ ὄνομα *χατζίπ-ουν* ἐξηγεῖται: Qui velum ostendit, qui prohibet et secludit, et speciatim janitor. Ἐκ τῆς πρώτης ἐννοίας ταύτης τοῦ καλύπτειν, σκεπάζειν, ἀποκλείειν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐν τῇ ἀραβικῇ τὸ τοῦ θυρωροῦ, ἰδιαίτερος δὲ τοῦ ἐσωτερικοῦ θυρωροῦ τῶν ἡγεμόνων, τοῦ ἔχοντος ἔργον τοῦ αἰρεῖν, τοῦ καταβάλλειν τὸ παραπέτασμα τῆς αἰθούσης τῶν ἡγεμόνων ἢ μεγιστάνων κατὰ τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων ἢ καὶ μεγιστάνων Περσῶν ἢ Τούρκων εἰθισμένα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Χαλίφου τῆς Βαγδάτης ἀνετίθετο εἰς ἄνδρας ἐπισήμους καὶ πιστοὺς, ὁ Χατζίπ-ουν ἐκτήσατο ἀξίωμα ἐν τῇ χαλιφικῇ αὐλῇ, ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ comes palatii ἐν Εὐρώπῃ ἢ κόμιτος ἀδμισσιόνου ἐν Βυζαντίῳ. Οὕτω καὶ ὁ περίφημος ἀσιανολόγος Χριστιανὸς Λάσσην ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τῶν *Χρονικῶν τοῦ Χαλεπίου* τοῦ Ἀραβος χρονογράφου *Κεμαλεδδίν* μεταφράζει τὸ *χατζίπ-ουν* comes palatii. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀραβικῇ μετέπεσεν ἡ λέξις εἰς τὴν σημασίαν τοῦ αὐλάρχου, ἐν τῇ περσικῇ ἢ πρώτῃ ἔννοια τοῦ *hasīb* μετέπεσεν εἰς τὴν τοῦ παραπετάσματος ἐν δὲ τῇ ὀθωμανικῇ τουρκικῇ ἢ λ. *χατζίπ* (ἀνευ τῆς ἀραβικῆς καταλήξεως *-ουν*) διετήρησε τὴν πρώτην σημασίαν τοῦ θυρωροῦ, θρησκευτικῶς δὲ τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, ὑπηρετοῦ, φίλου.

Ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τοῦ συνοχιστοῦ τοῦ Θεοφάνους (σ. 439 Bonn) τὸ Ἄτζυπάδες ἀποδίδεται διὰ τοῦ satellites (δορυφόροι) καὶ αὕτη φαίνεται ἢ παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς χρήσις τοῦ ὀνόματος. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβη καὶ εἰς τὴν γενικωτέραν σημασίαν, ὡς φαίνεται, τοῦ ὀπλίτης καὶ τοιαύτη ἴσως ἢ σημασία τῶν κρητικῶν τοπικῶν ὀνομάτων Ἄττυπάδες καὶ Ἄττυπόπουλο. Πιθανῶς δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἔχουσι σχέσιν πρὸς ὀπλίτας μωαμεθανούς, πεμφθέντας ἐκ Βυζαντίου μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἀνάκτησιν τῆς νήσου καὶ ἀποτελοῦντας στρατιωτικὴν οὕτως εἰπεῖν ἀποικίαν, ὡς ἦσαν αἱ τῶν Ρωμαίων *coloniae militares*».

130. Ζωνάρης ΙΣΤ' 28, τ. II, σ. 208 Παρισ.· τ. IV, σ. 90 Dindorf. Πρβλ. τ. Β', σ. 375, 21 Bonn.

131. Πρβλ. Διγεν. Ἄνδρου, ἐνθ' ἄν. Ducange, Gloss. graecit. λ. *ἀτζυπάδες*: «Ex his igitur videtur posse copligi Atzypates fuisse famulos ex Mauritania ve Aethiopia, et ex iis quos vulgo Nigros apellamus».